

УДК: 327.5

DOI: 10.24144/2078-1431.2025.1(34).80-85

Роман Остапенко,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державний біотехнологічний університет, Харків

Надія Ковалевська,

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державний біотехнологічний університет, Харків

МОДЕЛЬ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ

Статтю присвячено дослідженню моделі Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу (СЗБП) у контексті глобальних криз 2025 року. Аналізується еволюція СЗБП від Маастрихтського договору 1992 року до сучасних ініціатив, таких, як Глобальна стратегія ЄС 2016 року та Стратегічний комплекс 2022 року, спрямованих на зміцнення стратегічної автономії та безпекових спроможностей. Розглядається інституційна структура СЗБП, зокрема роль Високого представника ЄС із закордонних справ, Європейської служби зовнішніх дій (ЄСЗД) та механізмів прийняття рішень, що базуються на одностайності.

Ключові виклики для ЄС включають російську агресію проти України, яка спричинила єдність у запровадженні санкцій та наданні військової допомоги, але виявила обмеження через розбіжності національних інтересів. Повернення Дональда Трампа до влади у США посилює занепокоєння щодо трансатлантичних відносин, а нестабільність на Близькому Сході та кліматичні зміни створюють додаткові безпекові та міграційні проблеми. Кліматична дипломатія набуває значення як інструмент протидії загрозам, що посилюються зміною клімату.

Стаття оцінює ефективність реагування ЄС на кризи, такі, як пандемія COVID-19 та міграційна криза 2015 року, підкреслюючи прогрес у координації та фінансовій солідарності, а також слабкі сторони, пов'язані з повільним прийняттям рішень. Пропонуються шляхи вдосконалення СЗБП, зокрема розширення кваліфікованої більшості, поглиблення оборонної інтеграції через PESCO та створення міжвідомчих структур для кращої координації. Дослідження наголошує на важливості єдності, адаптивності та стратегічного бачення для посилення глобальної ролі ЄС.

Ключові слова: стратегічна автономія, безпекова координація, геополітичні виклики, кліматична дипломатія, оборонна інтеграція, санкційна політика, економічна стійкість, дипломатична єдність.

Abstract. This article investigates the framework of the European Union's Common Foreign and Security Policy (CFSP) against the backdrop of global crises in 2025. It explores the CFSP's development since its establishment under the Maastricht Trea-

ty of 1992, highlighting transformative initiatives like the 2016 EU Global Strategy and the 2022 Strategic Compass, which prioritize enhanced security and strategic independence. The study details the CFSP's institutional architecture, emphasizing the High Representative for Foreign Affairs, the European External Action Service (EEAS), and the consensus-driven decision-making process.

The EU faces significant challenges, including Russia's ongoing aggression in Ukraine, which has unified the bloc in enforcing sanctions and supplying military aid but exposed divisions due to differing national priorities. The re-election of Donald Trump as U.S. President has raised concerns about the reliability of transatlantic partnerships, while conflicts in the Middle East and climate-induced pressures amplify security and migration issues. Environmental diplomacy is increasingly vital to address climate change as a catalyst for global instability.

The analysis reviews the EU's responses to past crises, such as the COVID-19 pandemic and the 2015 migration surge, noting advancements in collective action and financial unity, yet identifying delays in decision-making as a persistent flaw. Recommendations for refining the CFSP include adopting more flexible voting mechanisms, advancing defense cooperation through initiatives like PESCO, and establishing inter-agency coordination bodies. The article underscores the importance of cohesion, adaptability, and forward-thinking strategies to elevate the EU's influence in a volatile global environment.

Keywords: strategic autonomy, security coordination, geopolitical challenges, climate diplomacy, defense integration, sanctions policy, economic resilience, diplomatic unity.

Спільна зовнішня політика ЄС, офіційно відома як Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП), є організованою структурою, спрямованою на координацію дипломатичних зусиль у сфері безпеки та оборони між державами-членами. Вона була заснована Маастрихтським договором 1992 року та має на меті збереження миру, зміцнення міжнародної безпеки, сприяння міжнародному співробітництву та утвердження демократії і прав людини. СЗБП функціонує на основі консенсусу між державами-членами, а її діяльність координується Високим представником ЄС із закордонних справ та політики безпеки. Глобальна стратегія ЄС, представлена у 2016 році, ознаменувала зміну філософії у бік більш безпеково-орієнтованого підходу та стратегічної автономії. Цей напрям був додатково посилений Стратегічним компасом ЄС у 2022 році, який відповідав на нагальну потребу вдосконалення безпекових та оборонних ініціатив. Спільна політика безпеки та оборони (СПБО) та Європейська політика сусідства (ЄПС) також були адаптовані для реагування на конкретні виклики, такі, як міграція та регіональні безпекові проблеми, демонструючи динамічний підхід ЄС до зовнішньої політики.

Станом на 2025 рік ЄС стикається з низкою серйозних глобальних криз, які суттєво впливають на його зовнішню політику. Найбільш значущою є триваюча російська агресія проти України, що спричинила безпрецедентну єдність ЄС у запровадженні санкцій проти Росії та наданні військової допомоги Україні. Повернення Дональда Трампа на посаду прези-

дента США викликало побоювання щодо зменшення американської підтримки України, невизначеності щодо НАТО та можливих торговельних суперечок між США та ЄС. Одночасно конфлікт у Газі та нестабільність на Близькому Сході створюють міграційні та безпекові виклики [1].

Сучасна модель спільної зовнішньої політики ЄС діє на міжурядовій основі, враховуючи національні інтереси держав-членів. Після Лісабонського договору 2009 року вона стала більш централізованою, але принцип одностайності залишається ключовим. Це дозволяє збалансувати колективні дії ЄС із суверенітетом держав-членів, що важливо у контексті викликів, таких, як війна в Україні та напруженість на Близькому Сході. Однак вимога одностайності ускладнює швидке прийняття рішень у кризах, як показав досвід реагування на війну в Україні. Повернення Дональда Трампа на посаду президента США у 2024 році спричинило занепокоєння щодо залежності ЄС від США у сфері безпеки [2].

Для подолання структурних обмежень у 2022 році було прийнято Стратегічний компас ЄС, який визначив конкретні цілі та часові рамки для посилення безпекових та оборонних можливостей ЄС. Ініціативи, такі, як Постійне структуроване співробітництво (PESCO) та Європейський оборонний фонд, спрямовані на поглиблення оборонної інтеграції та розвиток спільних військових можливостей. Ці заходи відображають прагнення ЄС до більшої стратегічної автономії, особливо в контексті зростаючих гібридних загроз, кібератак та дезінформації, які становлять значний виклик для європейської безпеки у 2025 році. Європейський Парламент, хоча і має обмежені повноваження у сфері СЗБП, відіграє важливу роль через свої бюджетні повноваження та право бути регулярно інформованим про основні аспекти зовнішньої політики. Парламент може впливати на формування пріоритетів зовнішньої політики через резолюції та дебати, а також здійснює демократичний нагляд за діяльністю ЄСЗД. Ця інституційна архітектура відображає складний баланс між наднаціональними та міжурядовими елементами в управлінні зовнішньою політикою ЄС, що залишається однією з найбільш чутливих сфер європейської інтеграції.

Спільна зовнішня політика ЄС у 2025 році стикається з безпрецедентними викликами, що формуються на перетині геополітичних конфліктів, економічних потрясінь та кліматичних змін. Російська агресія проти України стала трансформаційним фактором, що спонукав ЄС до більш рішучої геополітичної позиції та безпекового підходу. Це проявилось у швидкому наданні Україні та Молдові статусу кандидатів на вступ до ЄС, значній військовій допомозі та жорстких санкціях проти Росії. Однак розбіжності між амбітною риторикою та операційними обмеженнями залишаються суттєвою проблемою, оскільки ЄС стикається з економічними обмеженнями, політичною фрагментацією та еволюцією безпекових загроз. Ключовим структурним викликом для спільної зовнішньої політики ЄС залишаються розбіжності національних інтересів держав-членів, що часто перешкоджають досягненню консенсусу. Це було помітно у відповідях на кризи в Лівії та Україні, що послабило здатність ЄС діяти узгодже-

но та рішуче. Відсутність єдиних збройних сил та залежність від одностайності при прийнятті рішень з питань безпеки посилюють неефективність, тоді як зовнішні тиски, такі як російська агресія, гібридні загрози та економічна нестабільність, додатково напружують солідарність ЄС. Внутрішні суперечки щодо міграції, енергетичної політики та фіскальних пріоритетів поглиблюють розбіжності, ускладнюючи здатність ЄС протистояти взаємопов'язаним глобальним загрозам [3].

Протягом останнього десятиліття ефективність реагування ЄС на глобальні кризи зазнала значної еволюції, демонструючи як прогрес, так і стійкі виклики. Ранні кризи, такі, як міграційна криза 2015 року та фінансові потрясіння єврозони, виявили інституційні обмеження блоку, включаючи фрагментоване прийняття рішень та нерівномірний розподіл відповідальності між державами-членами. Однак уроки, отримані з цих криз, спонукали до значних реформ, таких, як зміцнення управління зовнішніми кордонами, створення Агентства ЄС з питань притулку та посилення механізмів координації, що свідчить про здатність ЄС адаптуватися та вдосконалюватися. ЄС продемонстрував зростаючу адаптивність під час пандемії COVID-19, швидко мобілізувавши ресурси, організувавши спільні закупівлі вакцин та створивши фонд відновлення у розмірі €750 мільярдів. Ці заходи відображають значний прогрес у фінансовій солідарності між державами-членами та здатності ЄС діяти колективно під час кризи. Однак початкова повільність реакції та нерівномірний розподіл ресурсів виявили слабкі місця в координаційних механізмах ЄС. Стратегія Союзу готовності, запроваджена після пандемії, спрямована на превентивне вирішення криз через інтегровані підходи та посилення цивільно-військового співробітництва, що свідчить про прагнення ЄС вдосконалити свої кризові механізми [4].

У відповідь на російське вторгнення в Україну ЄС продемонстрував безпрецедентну єдність, запровадивши масштабні санкції проти Росії, надавши військову допомогу Україні та забезпечивши тимчасовий захист мільйонам українських біженців до березня 2025 року. Ця криза виявила як сильні, так і слабкі сторони СЗБП. З одного боку, ЄС зміг швидко мобілізувати свою економічну потужність та дипломатичні інструменти. З іншого боку, криза підкреслила залежність ЄС від США у сфері безпеки та оборони, а також виявила розбіжності між державами-членами щодо обсягів та типів допомоги Україні, що ускладнило формування єдиної позиції [5].

Для вдосконалення моделі спільної зовнішньої політики ЄС необхідно запровадити більш гнучкі та узгоджені механізми прийняття рішень, що дозволять обійти затримки, пов'язані з вимогою одностайності. Розширення форматів диференційованого співробітництва, таких, як регіональні групи або гнучкі альянси, може дозволити підгрупі держав-членів очолювати реагування на надзвичайні ситуації без перешкод, пов'язаних із необхідністю досягнення ширшого консенсусу. Це особливо важливо в контексті криз, подібних до російського вторгнення в Україну, де швидкість реакції є критичною для ефективності.

Запровадження більш надійного міжвідомчого процесу, змодельованого за системами на зразок Ради національної безпеки США, могло б сприяти кращій співпраці між інституціями ЄС та державами-членами, забезпечуючи більш стратегічні та рішучі дії в надзвичайних ситуаціях. Такий підхід дозволив би подолати фрагментацію у прийнятті рішень та покращити бюрократичну узгодженість в архітектурі зовнішньої політики ЄС. Крім того, зміцнення структур управління кризовими ситуаціями ЄС, включаючи Механізм цивільного захисту та такі органи, як HERA (Європейське управління з готовності та реагування на надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я), покращило б швидке розгортання та обмін ресурсами під час криз [6].

Уроки минулих глобальних криз підкреслюють важливість єдності, довіри, адаптивності та стратегічного планування для зміцнення зовнішньополітичної структури ЄС. ЄС повинен подолати внутрішні розбіжності, як це спостерігалось під час таких криз, як фінансовий спад та наплив біженців, шляхом сприяння солідарності та використання інструментів, передбачених Лісабонським договором, для швидшого прийняття рішень та більшої згуртованості. Інвестування в довіру між державами-членами та інституціями є необхідним, оскільки спільні зусилля можуть забезпечити сильніші та швидші реакції на кризи. Пріоритизація геополітичного фокусу, використання економічної сили та узгодження інтересів держав-членів дозволить ЄС модернізувати свою зовнішню політику, зробивши її більш стійкою та впливовою у нестабільному глобальному ландшафті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Europe's 2025: Security, competitiveness and political turbulence.* (2025). European Newsroom. URL: <https://europeannewsroom.com/europes-2025-security-competitiveness-and-political-turbulence/>
2. *The EU just released a roadmap to defend Europe. Will member states follow it?* (2025). Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-eu-just-released-a-roadmap-to-defend-europe-will-member-states-follow-it/>
3. *Integrated Approach to External Conflicts and Crises.* (2023). EEAS. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/integrated-approach-external-conflicts-and-crises_en
4. Stefan Lehne. (2023). *The Comeback of the European Commission.* Carnegie Endowment for International Peace. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2023/04/the-comeback-of-the-european-commission?lang=en¢er=europe>
5. *World Report 2024: Rights Trends in European Union.* (2024). Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/european-union>
6. Pierre Vimont. (2024). *The EU Needs an Interagency Process for Foreign Policy.* Carnegie Endowment for International Peace. URL: <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2024/10/the-eu-needs-an-interagency-process-for-foreign-policy?lang=en>

REFERENCES

1. *Europe's 2025: Security, competitiveness and political turbulence.* (2025). European Newsroom. Retrived from <https://europeannewsroom.com/europes-2025-security-competitiveness-and-political-turbulence/> [in English].
2. *The EU just released a roadmap to defend Europe. Will member states follow it?* (2025). Atlantic Council. Retrived from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-eu-just-released-a-roadmap-to-defend-europe-will-member-states-follow-it/> [in English].
3. *Integrated Approach to External Conflicts and Crises.* (2023). EEAS. Retrived from https://www.eeas.europa.eu/eeas/integrated-approach-external-conflicts-and-crises_en [in English].
4. Stefan Lehne. (2023). *The Comeback of the European Commission.* Carnegie Endowment for International Peace. Retrived from <https://carnegieendowment.org/research/2023/04/the-comeback-of-the-european-commission?lang=en¢er=europe> [in English].
5. *World Report 2024: Rights Trends in European Union.* (2024). Human Rights Watch. Retrived from <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/european-union> [in English].
6. Pierre Vimont. (2024). *The EU Needs an Interagency Process for Foreign Policy.* Carnegie Endowment for International Peace. Retrived from <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2024/10/the-eu-needs-an-interagency-process-for-foreign-policy?lang=en> [in English].